

НОРМАТИВНИЙ ТА ПЕДАГОГІЧНИЙ ЗМІСТ ПОНЯТТЯ "НАУКОВО-МЕТОДИЧНА РОБОТА" В СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано нормативний і педагогічний зміст поняття "науково-методична робота".

Зазначено, що широковживане на рівні підзаконних актів системи освіти поняття "науково-методична робота" у масовій педагогічній практиці варто розуміти як методичну роботу на науковій основі. Поширення поняття "науково-методична робота" вимагає його нормативного визначення в підзаконних актах.

З 80-х рр. ХХ ст. в системі загальної середньої освіти впроваджувався підхід, згідно з яким учитель повинен, крім іншого, здійснювати в школі в межах методичного об'єднання фахівців не просто методичну роботу, а науково-методичну, що передбачало постійне підвищення професійного рівня на наукових засадах, можливість участі педагога в науково-дослідній і науково-експериментальній роботі, апробацію в практиці роботи наукових надбань учених-педагогів і психологів. Супровід і координацію цієї роботи мали забезпечувати методичні кабінети й інститути удосконалення вчителів.

Проблемам організації науково-методичної роботи педагогічних працівників і її супроводу присвятили свої праці такі відомі вчені, як В. Бондар, Г. Горська, Л. Занков, І. Жерносек, Л. Набока, В. Пуцов, Р. Чуракова та ін. З цього переліку коректно виділити відомого організатора освіти України і науковця І. Жерносека, книги якого "Науково-методична робота в загальноосвітній школі" і "Науково-методична робота в навчальних закладах системи загальної середньої освіти" є досі робочими посібниками для працівників районних і міських методичних кабінетів і центрів, фахівців закладів післядипломної педагогічної освіти.

За роки державної незалежності в Україні сформувалося національне законодавство, яке досить детально регламентує освітню і наукову діяльність. У процесі формування й удосконалення змісту нормативно-правових актів виявилася проблема нормативної неузгодженості змісту поширених педагогічних понять, які покладені в основу функціонування закладів освіти і, як наслідок, отримали нормативний статус. Серед таких понять опинилася і "науково-методична робота".

Зазначене поняття, уживане в процесі організації діяльності загальноосвітніх навчальних закладів, методичних кабінетів і центрів, закладів післядипломної педагогічної освіти, досі не має нормативного визначення, але використовується в багатьох підзаконних актах системи освіти і своєю багатозначністю створює певні правові колізії в педагогічній практиці.

Метою нашої статті є спроба нормативного і педагогічного визначення змісту поняття "науково-методична робота" відповідно до вимог чинного законодавства і практики освітньої діяльності в системі загальної середньої освіти.

Згідно з положеннями Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність", наукова діяльність – це інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань. Основними її формами є фундаментальні та прикладні наукові дослідження, а здійснюється вона в таких різновидах: науково-технічна, науково-педагогічна, науково-організаційна діяльність.

Наукова робота у нормативному визначенні – це дослідження з метою одержання наукового результату. Науковий результат – нове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксоване на носіях наукової інформації у формі звіту, наукової праці, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття тощо.

Здійснювати наукову діяльність і наукову роботу на професійній основі *зобов'язані* наукові та науково-педагогічні працівники, які працюють в наукових установах чи у ВНЗ III-IV рівнів акредитації. Всі інші, в тому числі і педагогічні працівники (вчителі, методисти тощо), *мають право* здійснювати наукову діяльність, але не зобов'язані це робити відповідно до положень ст. 19 Конституції України ("...ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством").

Загальноосвітній навчальний заклад, так само, як і міський чи районний методичний кабінет, не має статусу наукової установи чи ВНЗ III-IV рівнів акредитації. Працівники цих закладів працюють у статусі не науково-педагогічних, а педагогічних працівників. Стаття 1 Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" визначає, що науково-педагогічна діяльність – це діяльність у вищих навчальних закладах та закладах післядипломної освіти III-IV рівнів акредитації, пов'язана з науковою та (або) науково-технічною діяльністю. А науково-педагогічний працівник – вчений, який за основним місцем роботи займається професійно педагогічною та науковою або науково-технічною діяльністю у вищих навчальних закладах та закладах післядипломної освіти III-IV рівнів акредитації. Як видно з нормативних вказівок закону, у загальноосвітніх школах та методичних кабінетах неможлива науково-педагогічна діяльність як основна статутна функція, а працівники цих закладів не можуть мати правового статусу науково-педагогічних працівників. Зрозуміло, що працівники таких закладів з власної ініціативи можуть здобувати наукові ступені і звання, брати участь в експериментальній і дослідницькій роботі, але це не впливає на основну функцію юридичної особи, яка не є

науковою, і не надає такому працівникові статусу науковця. Отже, закон, який регулює наукову діяльність в Україні не передбачає, що статутна діяльність таких юридичних осіб, як методичні кабінети і загальноосвітні школи кваліфікується як наукова, відповідно і статутна діяльність працівників цих закладів є не науково-педагогічною, а педагогічною (це нормативний статус, який впливає на оплату праці, доплати і пенсійне забезпечення).

Водночас, низка підзаконних актів профільного міністерства конкретними приписами примушує педагогів займатися науковою діяльністю. Так, підзаконний акт – наказ МОНУ (тут і надалі назви міністерства на час видання документа), яким затверджено положення про районний (міський) методичний кабінет (центр) зазначає, що районний (міський) методичний кабінет (центр) є *науково-методичною установою*, яка відповідно до чинного законодавства здійснює *науково-методичне забезпечення* системи загальної середньої та дошкільної освіти району, районів у містах Києві та Севастополі, міста (без районного поділу). Інший наказ МОНмолодьспорту України "Про затвердження критеріїв системи рейтингового оцінювання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів" у п'ятому розділі "Науково-методична і дослідна робота" зазначає, що педагогічні працівники загальноосвітніх закладів мають здійснювати *науково-дослідну роботу*, яка враховується в рейтинговому оцінюванні діяльності школи.

Невизначеності ситуації ще додає нове положення про атестацію педагогічних кадрів, затверджене наказом МОНУ, в пункті 5.2. якого зазначається, що педагогічні звання "викладач-методист", "учитель-методист", "вихователь-методист", "практичний психолог-методист", "педагог-організатор-методист", "керівник гуртка-методист" можуть отримати лише ті педагогічні працівники, які "... здійснюють науково-методичну і науково-дослідну діяльність".

Отже, заклади (методичний кабінет (центр), загальноосвітня школа), які відповідно до положень законодавства не можуть здійснювати науково-педагогічну діяльність як статутну функцію, і працівники яких не є науково-педагогічними за статусом, зобов'язані відповідно до вимог підзаконних актів, якими є накази міністерства, виконувати науково-методичну і науково-дослідну роботу.

Така ситуація спричинена, на нашу думку, тим, що у чинному законодавстві відсутнє нормативне визначення поняття "науково-методична робота". Тому не зрозуміло, чи йде мова про методичну роботу, але організовану на наукових принципах, чи мова про професійну наукову діяльність педагогічних працівників.

Спробуємо визначитися з феноменом науково-методичної діяльності, насамперед, у юридичній площині.

Поняття "методична робота" для науково-педагогічних працівників ВНЗ має нормативне визначення та часові і грошові критерії обліку: наказом МОН затверджені норми часу для планування і обліку навчальної роботи та переліки основних видів методичної, наукової й організаційної роботи науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів.

До методичної роботи науково-педагогічних працівників нормативно віднесені:

- підготовка конспектів лекцій; методичних матеріалів до семінарських, практичних, лабораторних занять, курсового та дипломного проектування, практик і самостійної роботи студентів;
- підготовка, рецензування підручників, навчальних посібників, словників, довідників (для педагогічних працівників);
- розробка навчальних планів; навчальних програм; робочих навчальних планів, робочих навчальних програм для ВНЗ;
- розробка і підготовка нових лабораторних робіт;
- підготовка комп'ютерного програмного забезпечення навчальних дисциплін;
- складання екзаменаційних білетів; завдань для проведення модульного та підсумкового контролю; завдань для проведення тестового контролю студентів;
- розробка і впровадження наочних навчальних посібників (схем, діаграм, стендів, слайдів тощо) для ВНЗ;
- розробка і впровадження нових форм, методів і технологій навчання у ВНЗ;
- вивчення і впровадження передового досвіду організації навчального процесу у ВНЗ;
- підготовка концертних програм та персональних художніх виставок.

Але як видно із переліку, зазначені форми методичної роботи не мають нічого спільного зі змістом тієї діяльності, що названа науково-методичною і котра має здійснюватися шкільними методистами і педагогами.

Сьомий розділ "Науково-методичне забезпечення системи загальної середньої освіти" Закону України "Про загальну середню освіту" завданнями *науково-методичного забезпечення* системи загальної середньої освіти визначає:

1. Координацію діяльності інститутів післядипломної педагогічної освіти, методичних кабінетів та методичних об'єднань педагогічних працівників.
2. Розроблення і видання навчальних програм, навчально-методичних та навчально-наочних посібників.
3. Організацію підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників, у тому числі керівних кадрів, системи загальної середньої освіти.
4. Вивчення рівня знань, умінь і навичок учнів загальноосвітніх навчальних закладів, вироблення відповідних рекомендацій.
5. Організацію співпраці з вищими навчальними закладами всіх рівнів акредитації для підвищення ефективності навчально-методичного забезпечення.
6. Висвітлення в засобах масової інформації досягнень педагогічної науки та педагогічного досвіду.

Стаття 42 цього закону уточнює перелік суб'єктів, які здійснюють науково-методичне забезпечення системи загальної середньої освіти, а саме:

- Міністерство освіти України (зараз МОНмолодьспорт України);
- підпорядковані Міністерству науково-методичні установи та вищі навчальні заклади;
- Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти Академії педагогічних наук України (зараз Університет менеджменту освіти НАПН України);
- науково-дослідні установи Академії педагогічних наук України та Національної академії наук України;
- Кримський республіканський, обласні, Київський і Севастопольський міські інститути післядипломної педагогічної освіти;
- районні (міські) методичні кабінети.

Як бачимо, у зазначеному переліку лише остання складова – районні (міські) методичні кабінети – не мають статусу наукової установи згідно з законом "Про наукову і науково-технічну діяльність" але мають здійснювати науково-методичне забезпечення системи загальної середньої освіти. Зрозуміло, що це можуть бути лише види діяльності 4-6 з попереднього переліку, які не є науковими функціонально.

Отже, на рівні законодавства маємо юридичну колізію, коли підзаконні акти визначають методичні кабінети суб'єктами науково-методичної роботи, а закон "Про наукову і науково-технічну діяльність" – не включає зазначені кабінети в коло суб'єктів, які мають право на здійснення наукової діяльності в принципі, а працівників цих кабінетів і центрів не включає у коло науково-педагогічних працівників.

Хоча законодавство допускає можливість роботи у загальноосвітніх навчальних закладах та методичних кабінетах і центрах осіб із науковими ступенями, але наявність цих осіб не надає закладу статусу наукової установи відповідно до закону.

Пенсійне законодавство, як виняток, передбачає для працівників із науковими ступенями, які працюють в ненаукових закладах вихід на наукову пенсію, якщо вони захистили дисертацію за спеціальністю, що відповідає їх посадовим обов'язкам, і працюють у закладі за спеціальністю відповідно до групи спеціальностей галузі науки, з якої присуджено науковий ступінь (ст. 22 Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність"), та на підтвердження надають пенсійним органам автореферат захищеної дисертації.

Щодо вчителів, то загальноосвітні навчальні заклади не згадуються в жодному нормативному переліку наукових установ, але, як зазначено нами вище, від педагогів вимагається здійснювати науково-методичну діяльність.

Отже, відсутність нормативного визначення змісту поняття "науково-методична діяльність" щодо педагогічного працівника створює в загальноосвітніх закладах та методичних кабінетах (центрах) низку проблем правового, організаційного, морального та управлінського характеру.

Спробуємо тепер визначитися в наукових підходах до змісту поняття "науково-методична діяльність педагогічного працівника".

Наукова діяльність у галузі методики навчання як часткової дидактики регламентується паспортом наукової спеціальності 13.00.02 "Теорія і методика навчання (з галузей знань)". Учені і практики, які захищають дисертації за зазначеною спеціальністю по-справжньому займаються науково-методичною роботою. Але робота над дисертаціями, яка є добровільною і не масовою за визначенням, не вписується в наведені вище жорсткі імперативні вимоги наказів Міністерства освіти, що поширюються на всіх учителів і методистів.

Шкільні вчителі щоденно у навчально-виховному процесі здійснюють звичайну методичну діяльність. Як зазначають в "Енциклопедії освіти" В. Пуцов і Л. Набока, "методична робота в школі – це цілісна, основана на досягненнях науки, освітніх інноваціях, конкретному аналізі стану навчально-виховного процесу система діагностичної, пошукової, аналітичної, інформаційної, організаційної діяльності та заходів, спрямованих на всебічне підвищення професійної майстерності кожного вчителя, розвиток творчого потенціалу педагогічного колективу школи загалом та удосконалення якості навчально-виховного процесу" [1: 497-498].

Автори російської педагогічної енциклопедії визначають шкільну методичну роботу як частину системи безперервної освіти педагогів. Основною метою такої роботи вони вбачають засвоєння найбільш раціональних методів і прийомів навчання та виховання учнів; підвищення рівня загальнодидактичної і методичної підготовленості педагога до організації та ведення навчально-виховної роботи; обмін досвідом між членами педагогічного колективу, виявлення та пропаганда передового педагогічного досвіду. Зазначається, що методична робота орієнтована на досягнення й підтримку високої якості навчально-виховного процесу в школі. Вона здійснюється протягом навчального року і органічно поєднується з повсякденною практикою педагогів. Ця робота сприяє розвитку навичок педагогічного аналізу, теоретичних і експериментальних досліджень [2: 569].

Метою методичної роботи є зростання рівня педагогічної майстерності вчителя й педагогічного колективу. Найсуттєвішим у методичній роботі є надання реальної, дієвої допомоги вчителям у їх професійному розвитку. Вона спрямована на формування професійної культури педагогів, прирощення знань, продукування нових педагогічних ідей, технологій, узагальнення та поширення передового педагогічного досвіду. Покликана задовольняти потреби розвитку і оновлення шкільної справи, а також інтереси педагогічного колективу у постійному підвищенні фахового рівня відповідно до кон'юнктури ринку педагогічної праці, виступати засобом соціального захисту і забезпечувати потреби розвитку освіти України у висококваліфікованих конкурентоспроможних спеціалістах.

Основними принципами організації методичної роботи в школі є: демократизація; гуманізація; системність; науковість; врахування особливостей конкретної школи, вчителя; прогностичність та випереджувальний характер; творчість; єдність теорії і практики; створення сприятливих умов для ефективної методичної роботи.

Отже, говорячи про науково-методичну роботу педагога чи методиста в педагогічному контексті, мова може йти про методичну роботу вчителя, яка ґрунтується на принципі науковості. Тому, враховуючи нормативні аспекти проблематики науково-методичної роботи в ненаукових закладах, потрібно замість поняття "науково-методична робота" вживати поняття "методична робота, яка ґрунтується на наукових засадах". І від педагога вимагати не ефемерної наукової роботи, а реальної методичної, яку вчитель здійснює щоденно, але з осмисленим використанням нових дидактичних, методичних, психологічних, організаційних надбань педагогічної, психологічної та управлінської наук.

Про те, що складові поняття "науково-методична робота" потрібно вживати окремо – наукова і методична – говорить також і типове положення про республіканський (Автономної Республіки Крим), обласні та Київський і Севастопольський міські інститути післядипломної педагогічної освіти. Пункт 2.1. цього положення визначає, що "головною метою діяльності інституту є **наукове і методичне** забезпечення системи післядипломної педагогічної освіти відповідного регіону, підвищення кваліфікації та перепідготовка керівних кадрів і педагогічних працівників освіти".

Таким чином, зазначимо, що широко вживане на рівні підзаконних актів системи освіти поняття "науково-методична робота" у масовій педагогічній практиці варто розуміти як методичну роботу на науковому підґрунті. В окремих випадках цим поняттям можна визначати науково-експериментальну і науково-дослідну діяльність педагогів у межах регіональних чи всеукраїнських експериментів та роботу над дисертаціями за паспортом спеціальності 13.00.02. Вимагати від педагогічних працівників постійного обов'язкового здійснення наукової роботи протизаконно. Крім того, поширення поняття "науково-методична робота педагога" в підзаконних актах вимагає його нормативного визначення шляхом внесення змін до ст. 1 Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Енциклопедія освіти / [Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Российская педагогическая энциклопедия : в двух томах. Т. 2. М–Я / [гл. ред. В. В. Давыдов и др.]. – М. : Научное издательство "Большая Российская энциклопедия", 1999. – 669 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Entsiklopediia osvity [Encyclopedia of Education] / [Akad. ped. nauk Ukrainy, glavnyi redaktor V. G. Kremen']. – K. : Yurinkom Inter, 2008. – 1040 s.
2. Russkaiia pedagogicheskaia entsiklopediia [Russian Pedagogical Encyclopedia] : v dvukh tomakh. T. 2. / [gl. red. V. V. Davydov i dr.]. – M. : Nauchnoe izdatel'stvo "Bol'shaia Rossiiskaia entsiklopediia", 1999. – 669 s.

Матеріал надійшов до редакції 22.08. 2012 р.

Смагин И. И. Нормативное и педагогическое содержание понятия "научно-методическая работа" в системе общего среднего образования.

В статье проанализированы нормативное и педагогическое содержание понятия "научно-методическая работа". Указано, что широко применяемое на уровне подзаконных актов системы образования понятие "научно-методическая работа" в массовой педагогической практике следует понимать как методическую работу на научной основе. Распространение понятия "научно-методическая работа" требует его нормативного определения в подзаконных актах.

Smagin I. I. The Legal and Pedagogical Meaning of the Notion "Scientific and Methodical Work" in the System of the Secondary Education.

The paper analyzes the regulatory and pedagogical content of the concept "scientific and methodical work." It is stated, that widely used on the level of the subordinate legislation of the educational system the notion "scientific and methodical work" in the popular teaching practice should be understood as the methodical work on the scientific basis. The extension of the concept "scientific and methodical work" requires its regulatory definition in the subordinate legislation.